

RAPPORT

**KONSEKVENSBESKRIVNING
KULTURMILJÖ PRÄSTVIKEN**

2014-11-17

BILAGA TILL DETALJPLAN FÖR PRÄSTVIKEN

Uppdrag: 251223, Stöd i framtagande av detaljplan Eriksberg, Botkyrka

Titel på rapport: Konsekvensbeskrivning kulturmiljö Prästviken

Status: Rapport

Datum: 2014-11-17

Medverkande

Beställare: Svenska kyrkan, Prästlönetillgångar i Stockholms stift

Kontaktperson: Karin Lindforss / Sture Parkler

Konsult: Tyréns AB

Uppdragsansvarig: Maria Borup

Handläggare: Anne Philipson Jancke, Fredrika Mellander Rönn

Kvalitetsgranskare: Johanna Alton

Handlingen granskad av:

Johanna Alton

Datum: 2014-09-03

Tyréns AB

Tel: 010 452 20 00

www.tyrens.se

Säte: Stockholm

Org.Nr: 556194-7986

Sammanfattning

Denna konsekvensbeskrivning avseende kulturmiljö utgör en bilaga till kulturmiljöanalysen som tagits fram i samband med processen för upprättande av detaljplanen för området Prästviken i Botkyrka kommun.

Syftet är att bedöma detaljplanens konsekvenser för kulturmiljövärdena i området. Det aktuella planområdet ligger inom ett område av riksintresse för kulturmiljövården; Bornsjön [AB16] Botkyrka socken. Konsekvensbeskrivningen utgår från de värden som utgör beståndsdelarna i riksintressebeskrivningen, det kommunala kulturmiljöprogrammet samt kulturmiljöanalysens resultat.

Den samlade bedömningen är att nollalternativet, alltså att exploateringen inte genomförs, inte påverkar kulturmiljövärdena i området jämfört med dagens situation.

Under planarbetets gång har en rad förändringar gjorts i planförslaget för att ta hänsyn till kulturmiljövärdena i området och för att minska risken för eventuell påtaglig skada på riksintresset. Bebyggelsen har placerats på ett följsamt sätt längs det befintliga diket som utgör dalgångsbotten i det historiska odlingslandskapet. I planen har Hammarby gårds arrendatorbostad bevarats, och stor vikt har lagts vid att bevara siktlinjen och delar av den öppna jordbruksmarken mellan Hammarby gårdstomt och Botkyrka kyrka. Asptunavägen behåller sin funktion som infartsväg och nordsydlig huvudaxel genom planområdet, och Asptunavägens alléträd bevaras. Alla Hammarby gårds befintliga byggnader bevaras på nuvarande plats, vilket visar hur bytomten varit strukturerad i det tidigare jordbruket med mangård skild från ekonomibyggnaderna. Att ekonomibyggnaderna bevaras bidrar även till förståelsen för Hammarby gård som jordbrukande enhet och bidrar till att delvis bevara områdets agrara prägel.

Trots den hänsyn som tagits under planarbetet så riskerar utbyggnadsalternativet enligt den föreslagna detaljplanen att bryta de historiska sambanden i helhetsmiljön för sockencentrum. Det är framför allt två aspekter som påverkas negativt:

1. Sambandet mellan Hammarby gård och S:t Botvids väg blir mindre tydligt genom att den nya bebyggelsen bildar en barriär mellan gården och vägen.
2. Helhetsmiljön för sockencentrum med Hammarby prästgård fragmenteras genom att ny bebyggelse uppförs på den öppna odlingsmarken. Fragmenteringen innebär att sambanden mellan Hammarby gård och kyrkomiljön blir mindre tydligt, och riskerar att uppfattas som separata miljöer istället för komponenter i en helhetsmiljö.

Ett av de centrala begreppen i uttrycket för riksintresset är Botkyrkas sockencentrum. I motivationen till riksintresset lyfts "Botkyrka kyrka med äldsta delar från 1100-talet, samt tillhörande boställen och andra byggnader..." upp som värdefulla komponenter till riksintresset. Detaljplaneförslaget innebär att sambanden inom helhetsmiljön blir svårslästa vilket är negativt för områdets kulturmiljövärden. Det historiska sockencentrumet, det storskaliga odlingslandskapet samt sambanden mellan kyrkan, landsväg och prästgård kommer att påverkas genom att den planerade bebyggelsen fragmenterar den tidigare sammanhållna miljön och bildar en barriär på den tidigare öppna odlingsmarken.

Den samlade bedömningen blir, trots viss negativ påverkan på kulturmiljön, att detaljplaneförslaget utifrån riksintressets motiv- och uttryckstext inte innebär risk för påtaglig skada på riksintresset.

Innehållsförteckning

1	Bakgrund	5
2	Definition av miljöaspekten	5
3	Bedömningsgrunder	5
	3.1 Formella skydd.....	5
	3.1.1 Riksintresse för kulturmiljövården	5
	3.1.2 Kulturmiljölagen, KML	6
	3.2 Övriga hänsyn.....	6
	3.2.1 Kommunalt kulturmiljöprogram	6
	3.2.2 Tyréns kulturmiljöanalys	7
4	Planförslaget	8
5	Hänsyn som tagits till kulturmiljövården under detaljplaneprocessen	9
6	Bedömningsskala	10
7	Miljökonsekvenser	11
	7.1 Nollalternativet	11
	7.2 Utbyggnadsalternativet	11
	7.2.1 Helhetsmiljön med sockencentrum och prästgård.....	11
	7.2.2 Kyrkans funktion i landskapet	12
	7.2.3 Asptunavägen	12
	7.3 Samlad bedömning	13
8	Referenser	14

1 Bakgrund

Svenska kyrkan planerar för ny bebyggelse i anslutning till Botkyrka kyrka och Hammarby gård söder om S:t Botvids väg i Botkyrka kommun. I samband med framtagande av detaljplan har en kulturmiljöanalys tagits fram av Tyréns AB. Denna utredning syftar till att bedöma planens konsekvenser för kulturmiljövärdena i området. Det aktuella planområdet ligger inom ett område av riksintresse för kulturmiljövården Bornsjön [AB16] Botkyrka socken. Underlag för bedömningen har utgjorts av riksintressebeskrivningen, kommunens kulturmiljöprogram samt den kulturmiljöanalys som tagits fram för området. Området utgör en del av det område som ingick i Program för områdena Hågelby, Eriksberg och Lindhov, där länsstyrelsen yttrade sig i samrådsprocessen (2010-12-08).

2 Definition av miljöaspekten

Med kulturmiljö menas av människan påverkade fysiska spår i landskapet som berättar om de historiska skeenden och processer som lett fram till det landskap vi ser idag. Det kan gälla allt från enskilda objekt till stora landskapsavschnitt och tidsmässigt spänna över allt från förhistoriska lämningar till dagens bebyggelsemiljöer.

Kulturmiljön bidrar till en stimulerande livsmiljö och är en viktig resurs för rekreation, friluftsliv, turism- och besöksnäring. Vid planeringen av nya områden finns det ett ansvar (och en skyldighet vid lagskyddade landskap och bebyggelse) att ta tillvara och bygga vidare på kulturarvet för kommande generationer.

För att vid samhällsplanering kunna värna kulturmiljövården är det viktigt att identifiera historiska samband och upprätthålla en kontinuitet i miljön. För detta krävs att skyddsområden respekteras och att fragmentisering av miljöerna undviks. Vidare bör intilliggande exploateringar inte verka störande. Vid förändring bör detta utföras på ett sätt som tar till vara miljöns värden och platsens historia.

3 Bedömningsgrunder

Till grund för bedömningen av påverkan på områdets kulturmiljövården ligger de i analysen definierade värdena samt de formella skydd som gäller i området.

3.1 Formella skydd

3.1.1 Riksintresse för kulturmiljövården

Området ingår i ett område av riksintresse för kulturmiljövården Bornsjön [AB16] Botkyrka socken. Riksintressena definieras som områden av nationellt intresse och avsikten är att de ska hävdas i den kommunala fysiska planeringen och i andra beslut om markanvändning. Områdena ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada riksintressets värden. Riksintressena är alltså i vid mening uttryck för en restriktion, vissa verksamheter ska kunna styras undan för att undvika att värden i landskapet påverkas negativt. Till varje riksintresse hör en kortfattad beslutstext som är indelad i ”motivering” och ”uttryck för riksintresset”, där de sistnämnda

lyfter fram de strukturer i landskapet som bildar uttryck för riksintressets motivering. Beslutstexternas funktion är att kommunicera den kulturhistoriska intentionen för tillämpning inom kommunal planering. Riksintresseområdena är områden av nationellt intresse, och regleras enligt Miljöbalkens 3:e och 4:e kapitel samt Plan och bygglagen (PBL). Länsstyrelsen ska verka för att riksintressena tas tillvara i den kommunala fysiska planeringen, och det är länsstyrelsen som bedömer om en förändring i ett riksintresseområde leder till *påtaglig skada* på riksintressets värde.

Motiv och uttryckstexten för riksintresset Bornsjön [AB16] Botkyrka socken lyder i sin helhet:

Motivering:

Herrgårdslandskap utmed Mälaren och runt Bornsjön och sjön Aspen, som präglas av ett sedan bronsåldern utvecklat jordbruk, kommunikationerna på vatten och till lands, den tidiga medeltidens sockenindelning och de stora herrgårdsanläggningarna. (Fornlämningsmiljö, Kommunikationsmiljö).

Uttryck för riksintresset:

Stenåldersboplatser och bronsåldersmiljöer, främst det delvis undersökta boplatsskomplexet vid Hallunda med husgrundsterrasser, skärvstenshögar och gravar. Fornborgar och stora gravfält från järnåldern, bl. a ett gravfält med stora högar vid Norsborg, vilket kan kopplas till de övergivna enheterna Borg och Hundhamra. Botkyrka kyrka med äldsta delar från 1100-talet, samt tillhörande boställen och andra byggnader. Gamla vägsystem samt bryggor och hamnplatser som speglar kommunikationerna på vattnet. Det av storgodsdriften ända sedan förhistorisk tid präglade landskapet med en rad herrgårdsanläggningar, parker, alléer etc., bl.a. Norsborgs herrgård och Sturehov med tidiga industriella verksamheter. Äldre lantlig bebyggelse. (Miljön berör även Salem och Södertälje kommuner).

3.1.2 Kulturmiljölagen, KML

I planområdets närhet finns ett antal registrerade fornlämningar. Fornlämningar skyddas genom kulturmiljölagen (KML). Enligt denna lag är det förbjudet att rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning. Genom KML har fornlämningar ett automatiskt skydd. Det innebär att alla fornlämningar oavsett om de inte ännu är kända, är skyddade enligt denna lagstiftning. En nyupptäckt fornlämning har därför ett skydd, utan att något myndighetsbeslut fattats. Till en fornlämning hör ett markområde som har samma juridiska skydd som själva fornlämningen (fornlämningsområde). Områdets storlek varierar beroende på fornlämningens betydelse och karaktär. Skyddsområdets omfattning bedöms av Länsstyrelsen.

3.2 Övriga hänsyn

3.2.1 Kommunalt kulturmiljöprogram

Området där planområdet ingår finns utpekade i Botkyrka kommuns kulturmiljöprogram, under rubriken Botkyrka kyrka och sockencentrum. I kulturmiljöprogrammet definieras områdets huvudsakliga kulturhistoriska karaktärsdrag:

- ✓ *Gårdsbildning med förhistoriska anor - Hammarby prästgård har förhistoriska anor vilket man kan se genom det järnåldersgravfält som ligger intill gårdstomten. Under äldre medeltid uppfördes Botkyrka kyrka på Hammarbys ägor. I samband med kyrkobyggandet anslogs Hammarby gård till prästboställe.*

- ✓ *Kyrkans visuella funktion i området - Kyrkan fungerar som landmärke i det öppna låglänta landskapet. Den okalkade gråstensbyggnaden har en viktig funktion både som markering av det tidigare sockencentrat och rent upplevelsemässigt när man färdas längs med landsvägen och motorväg.*
- ✓ *Det öppna landskapet kring kyrka och prästgård - Prästgården ligger ganska långt bort från kyrkan men visar ändå på det äldre sambandet mellan kyrka och prästboställe. Det öppna kulturlandskapet är en förutsättning för att detta historiska samband ska vara avläsbart.*
- ✓ *Sockencentrat - Kring kyrkan växte med tiden fram ett sockencentrum med klockargård, fattighus och skola. Det är idag en ganska svårläst miljö men bevarad bebyggelse tydliggör kyrkans centrala roll i det äldre samhället.*

I kulturmiljöprogrammet formuleras också riktlinjer för hur man bör förhålla sig till de kulturhistoriska karaktärsdragen vid förändringar i miljön, t.ex. vid exploatering med ny bebyggelse i området:

Riktlinjer:

- ✓ Fornlämningar skyddas från närgående bebyggelse eller andra ingrepp i miljön.
- ✓ Kulturlandskapets öppna karaktär värnas. Nya byggnader inordnas i landskapet på ett medvetet sätt.
- ✓ Kyrkans visuella dominans i landskapet respekteras.
- ✓ Siktlinjer mellan kyrka och prästgård värnas.
- ✓ Prästgårdens byggnader bevaras. Tillbyggnader underordnas huvudbyggnaden och utformas med hänsyn till byggnadens karaktär. Nya byggnader inordnas i miljön på ett varsamt sätt. Skala, volym, gestaltning, material och kulörer anpassas till befintlig bebyggelse.
- ✓ Klockargård, f.d. fattighus och den äldre skolbyggnaden bevaras.

3.2.2 Tyréns kulturmiljöanalys

I den kulturmiljöanalys som har tagits fram av Tyréns AB i samband med detaljplanarbetet definierades bärande karaktärer. De bärande karaktärerna är kvaliteter att ta fasta och bygga vidare på i den fortsatta planeringen. För att områdets kulturhistoriska värde ska bestå bör målsättningen vara att dessa bärande karaktärer kan upplevas även i den fortsatta samhällsutvecklingen. De bärande karaktärerna utgår från riksintressets motiv och uttryck och förklaras nedan utifrån de objekt och samband som bygger upp karaktärerna.

- ✓ **Centralt beläget odlingslandskap med lång kontinuitet** - *Speglar jordbrukets och bebyggelsens utveckling från bronsålder fram till idag, med fornlämningar, Hammarby gårds läge samt 1900 – talets utveckling med arrendatorbostad och torpbebyggelse.*
- ✓ **Botkyrka medeltida kyrka med Hammarby prästgård** – *Speglar det historiska sambandet mellan prästgården och kyrkan. Botkyrka kyrka uppfördes på Hammarby gårds mark av den senare helgonförklarade Botvids bror Björn som var innehavare av Hammarby gård, som senare blev prästgård. Platsens roll som religiöst och administrativt centrum sedan tidig medeltid*
- ✓ **Sockencentrum** – *Speglar platsens roll som central nod för socknen och regionen från medeltid fram till det moderna samhällets utbyggnad under senare delen av 1900 – talet.*

4 Planförslaget



ILLUSTRATIONSPLAN
ORIENTERINGSBILD

PLANBESTÄMMLER
Planerna gäller för de avbildade områdena. Endast angiven användning och utformning är tillåten. Bestämmelser om bestämning gäller från tillägg 2014:10.

GRÄNSER

ANVÄNDNING AV MARK OCH VATTEN
Allmänna platser

Kvarterarnas

UTFORMNING AV ALLMÄNNA PLATSER

MARKENS ANORDNANDE (utformning av kvarterarnas)
Mark och vegetation

UTNYTTJANDEGRÄNSFÖRHÅLLNING

Uppfyllnad

Byggnadsteknik

Värdefulla byggnader och områden

STÖRNINGSKYDD

ADMINISTRATIVA BESTÄMMLER
Garnsvandenskydd

Ändrad lovplikt, lov med villkor

Huvudmannaskap

GRUNDKARTA
Koordinatstycken SWEREF 99 18 00
Höjden R20000
Grundkartan upprättad i mars 2014
genom utgåva av kartmännens kartblad.
Grundkartan utgår från planområdet för ett Uppfyllnad.

UPPLYSNING
Grundkartan visar ettbart till år 2014 med byggnadsplaner och byggnader som är avbildade i den. Detaljplanerna innehåller information om planens utformning och om planens innehåll. Planerna gäller från och med utgåvan av kartmännens kartblad.

PLANKARTA
Skala 1:2000 (A1), 1:4000 (A3)

PLANHANDLINGAR
- plankartor med planbestämmelser
- planbeskrivning
- fastighetsförteckning
- miljökvalitetsbeskrivning

Detailplan för Prästviken (del av Eriksberg 2:27)

BOSTÄDER
Botkyrka kommun, Stockholms län
Samarådshandling

Upprättad enligt PBL 2010:900 av Samhällsbyggnadsförvaltningen
Upprättad 2014-11-17

CHARLOTTE RICHARDSSON
Planförfattare

PER-ANDERS FRAMGÅRD
Planutvärderare

52-77

Detailplanen (ovan) med tillhörande illustrationsplan (överst)

Konsekvensbeskrivningen utgår från förslag till detaljplan daterad 2014-11-17. Till detaljplanen hör en illustrationsplan som redovisar den tänkta exploateringsgraden med byggnadsvolymer, dagvattenlösningar och växtlighet inom området. Detaljplanen redovisar en exploatering, där stora delar av den nuvarande odlingsmarken bebyggs med bostäder. Bebyggelsen kommer att vara både flerfamiljshus och enfamiljshus. Merparten av husen uppförs i en till två våningar, men på några ställen tillåts hus med upp till fem våningar (markerade med blå ram på bilden ovan). Enfamiljshusen kommer företrädesvis bestå av radhus, men även friliggande villor planeras. Bebyggelsen planeras som rader utmed nya vägar, med gårdar och gårdsbebyggelse emellan de nya vägstråken. Därmed bildar bebyggelsen kvarter som vänder sig in mot innergårdar. Längst i öster och väster finns mindre villor utsatta och i de södra delarna av området finns radhuslängor. Radhuslängor planeras även nordöst om det större impedimentet. Hammarby gårdstomt med ekonomibyggnader lämnas fri från bebyggelse för att behålla områdets agrara prägel och bevara siktlinjen mellan den tidigare prästgårdens hela gårdstomt och kyrkomiljön vid Botkyrka kyrka.

Nya vägsträckningar och gång- och cykelvägar redovisas i planen. Öster och väster om den nuvarande småskaliga vägsträckningen mellan S:t Botvids väg och Hammarby gård planeras nya vägar i nord-sydlig riktning. Centralt genom området, samt längst i söder planeras vägar i öst-västlig riktning genom hela det planerade området. Öst-västra gångvägar planeras även för att inrama bostadsområdet i norr och söder. Genom kvarteren i den västra delen av bebyggelseområdet löper ett diagonalt gångstråk från nordöst till sydväst. Längst i väster, i brynet mellan odlingsmarken och skogen är två ovala dagvattendammar utsatta på planen. Det dike som idag löper i dalgångens botten ut mot sjön Aspen i väster grävs om med flackare slänter inom området och ingår i områdets dagvattenhantering.

Planen visar även i viss grad planerad växtlighet inom området. Centralt i området, där en arrendatorsbostad/f.d. arbetarbostad är belägen, sparas de träd som finns idag. Även bostaden sparas. I anslutning till arbetarbostaden planeras ett äldreboende. Även de träd som finns i anslutning till vägmötet mellan S:t Botvids väg och Asptunavägen sparas, liksom ett större träd som markerar gränsen för Hammarby gårdstomt. De befintliga alléträd som idag finns längs med Asptunavägen sparas och kompletteras med alléträd längs hela sträckningen in till Hammarby gårdstomt. I planen är nya alléer även utsatta längs med delar av de nya vägsträckningarna. I områdets sydvästra del planeras en lekplats med utspridda träd på dagens odlingsmark.

Söder om planområdet kommer de befintliga bullervallarna längs med E4:an att förlängas.

5 Hänsyn som tagits till kulturmiljövärden under detaljplanprocessen

Under arbetets gång har en rad förändringar gjorts i planförslaget för att ta hänsyn till kulturmiljövärdena i området och för att minska risken för eventuell påtaglig skada på riksintresset. Detta har gjorts genom att minska den negativa påverkan på kulturmiljövärdena och i så stor utsträckning som möjligt bevara historiska strukturer och objekt. Sådana värden kan ge platsen en historisk förankring och en identitet som skapar mervärden i det nya bostadsområdet.

Bebyggelsen har placerats på ett följsamt sätt längs det befintliga diket som utgör dalgångsbotten i det historiska odlingslandskapet. Diket har funnits i ungefär nuvarande

sträckning sedan 1600-talet och följer terrängens lågpunkt. Genom att gator och byggnader placeras parallellt med diket blir det lättare att avläsa områdets ursprungliga topografi och landskapselement.

I planen har arrendatorbostaden bevarats. Därmed har bevarandet av ett av de traditionella äldre bostadshusen prioriterats framför en högre exploateringsgrad. Byggnadens framtida funktion är ännu inte bestämd.

I planarbetet har vikt lagts vid att bevara siktlinjen mellan Hammarby gårdstomt och Botkyrka kyrka. Ur kulturmiljösynpunkt är det siktlinjerna mellan kyrkan och den historiska bytomten, som även innefattar ladugårdstomten med ekonomibyggnaderna som är centrala för förståelsen av helhetsmiljön. Den historiska kopplingen mellan kyrkan och dess prästgård skulle förtydligas om bebyggelsen förflyttas ytterligare norrut och/eller västerut.

I tidiga skisser gjordes anpassningar i hela stadsdelen för att bevara siktlinjer mot Botkyrka kyrka, med raka gator riktade mot kyrkan. Områdets topografi har dock flera andra formelement som gör det svårt att planlägga stadsdelen på ett alltför rätlinjigt sätt – diket har en svängd linjeföring och framför allt innebär Eriksbergsåsens södra kant och S:t Botvids vägs svängda linjeföring att en alltför rätvinklig stadsplan kommer att te sig främmande i landskapet.

Asptunavägen behåller sin funktion som infartsväg och entré till planområdet. Att bebyggelsen placeras något indragen från Asptunavägen bidrar till att ge detta historiska stråk en större dignitet än övriga gator i planområdet. Alléträden vid Asptunavägen bevaras och fler alléträd planteras för att framhäva vägens roll som nordsydlig huvudaxel genom planområdet.

I de tidigare skisserna planerades för bebyggelse på Hammarby gårdstomts ladugårdsdel, vilket förutsatte rivning av en av ekonomibyggnaderna. I nuvarande förslag lämnas gårdstomten fri från ny bebyggelse för att freda den sammanhållna miljön vid den tidigare prästgården och bevara siktlinjerna mellan gårdsmiljön och kyrkomiljön. De befintliga ekonomibyggnaderna lämnas orörda i det nya förslaget.

6 Bedömningsskala

Nedanstående bedömningsskala är en vedertagen modell för bedömning av konsekvenser i kulturmiljöer. Följande uttryck används för att beskriva graden av påverkan:

Stora negativa konsekvenser uppstår när påverkan sker i kulturmiljö med höga bevarandevärden - vanligen riksintresse och regionalt och lokalt utpekade viktiga värden men stora värden kan också representeras av mycket värdefulla enskilda objekt som inte alltid kommit med i övergripande inventeringar. Om påverkan innebär att miljöns värdekärnor skadas eller får till följd att viktiga samband och strukturer går förlorade uppstår stor negativ påverkan.

Måttliga negativa konsekvenser uppstår när viktiga kulturmiljövärden påverkas i mindre grad än ovan. Kulturmiljö som fragmenteras så att dess helhet inte kan uppfattas. Strukturer och samband försvagas och blir mindre tydliga. Enstaka kulturvärden, välbevarade, unika eller på annat sätt värdefulla i ett regionalt perspektiv går förlorade.

Små negativa konsekvenser uppstår när enstaka kulturmiljöobjekt av mindre betydelse påverkas eller tas bort. De enstaka objekten är inte betydelsebärande för kulturmiljöns helhet eller är inte unika eller sällsynta av sin typ. Samband och strukturer kan även i framtiden uppfattas.

7 Miljökonsekvenser

7.1 Nollalternativet

Nollalternativet innebär att detaljplaneförslaget inte verkställs och att området behåller sin nuvarande karaktär. Det innebär även att markanvändningen i området upprätthålls till stora delar. Även om inte detaljplaneförslaget verkställs kan fortfarande den planerade utvidgningen av Botkyrka kyrkas kyrkogård komma att utföras. Kyrkogårdsutbyggnaden gränsar i väster till detaljplaneförslaget och löper fram till kyrkan och i söder ner mot E4:an. (Utvidgningen av kyrkogården ingår ej i detta uppdrag.)

7.2 Utbyggnadsalternativet

Detaljplaneförslaget innebär att landskapets karaktär starkt förändras i området, och att vissa av områdets kulturmiljövärden riskerar påverkas negativt. I detaljplanen har man dock tagit hänsyn till, och anpassat planen till de värdebärande objekten och strukturerna. Planen innebär dock att flera värden som lyfts fram i riksintressebeskrivningen för området, påverkas negativt av den planerade bebyggelsen. Den värden som påverkas är framför allt värdebärande samband. Dessa värdebärande samband, alltså den visuella och funktionella relationen mellan objekten, är av stor vikt för förståelsen av de historiska och geografiska processerna som landskapet återspeglar.

7.2.1 Helhetsmiljön med sockencentrum och prästgård

Helhetsmiljön för sockencentrum utgörs av Hammarby prästgård med ladugårdstomt och ekonomibyggnader, Botkyrka kyrka, de äldre byggnaderna Klockargården, skolan och fattighuset, platsen för kyrkbyn och den viktiga färdleden Göta landsväg/S:t Botvids väg. Denna helhetsmiljö lyfts fram som ett av värdena i riksintresset. Miljön är även utpekad som en värdefull miljö i det kommunala kulturmiljöprogrammet. De tydligt avläsbara funktionella sambanden i helhetsmiljön mellan olika delar bidrar till att öka de enskilda delarnas kulturmiljövärde.

Hänsyn har tagits i detaljplanen genom att siktlinjen och den öppna jordbruksmarken mellan Hammarby gårdstomt och Botkyrka kyrka har bevarats. Påverkan kvarstår dock genom att den historiska kopplingen mellan Hammarby gård i förhållande till S:t Botvids väg, kyrkan och sockencentrum blir svagare och svårare att avläsa. En exploatering i den omfattning som presenteras i detaljplanen riskerar att fragmentera helhetsmiljön och skapa en visuell och fysisk barriär som gör de historiska sambanden svåravlästa. I detaljplaneförslaget bildar den planerade bebyggelsen en barriär mellan den forna huvudvägen och Hammarby gård, något som försvårar läsbarheten av det historiska sambandet dem emellan. När de fysiska och visuella sambanden försvinner framgår det exempelvis mindre tydligt betydelsen av den tidigare prästgårdens läge invid S:t Botvids väg, Göta landsväg. Påverkan på helhetsmiljön med sockencentrum och prästgård har minskat något genom att Hammarby gårdstomt i nuvarande förslag lämnas fri från bebyggelse och ekonomibyggnaderna bevaras i sin nuvarande utformning. Enligt nuvarande förslag medför påverkan på helhetsmiljön med sockencentrum och prästgård måttliga negativa konsekvenser för kulturmiljön.

Förslag på åtgärder:

För att minska den negativa påverkan på helhetsmiljön med sockencentrum och prästgård vore det önskvärt att skjuta bebyggelsen närmare sjön Aspen.

Vid plantering av trädrad längs med St Botvids väg, bör trädraden vara gles och genomsläpplig för att inte ytterligare begränsa utblickarna från vägen och bidra till barriäreffekten. Låt bebyggelsen i dalgången följa landskapets naturliga topografi för att bevara den topografiska relationen mellan dalgång och väg.

7.2.2 Kyrkans funktion i landskapet

Kyrkan har historiskt sett varit en samlingsplats för sockenborna. Botkyrka har även haft en framträdande roll regionalt. Den är strategiskt placerad för att synas på långt avstånd, både från den tidigare huvudleden, nuvarande S:t Botvids väg, och det omliggande landskapet. Sockencentrum med kyrkan i centrum lyfts fram som ett av värdena i riksintresset. Kyrkans visuella funktion som historiskt och nutida landmärke är även utpekad som ett värdefullt karaktärsdrag i det kommunala kulturmiljöprogrammet.

Hänsyn har tagits i detaljplanen genom att hela gårdstomten bevaras med sin nuvarande bebyggelse och genom att siktlinjen och den öppna jordbruksmarken mellan Hammarby gårdstomt och Botkyrka kyrka bevaras. Påverkan kvarstår dock genom att planförslaget begränsar utblickarna mot kyrkan. Utsikten mot kyrkan som tidigare varit dominerande reduceras till enstaka siktstråk mellan de nya kvarteren i det planerade bostadsområdet. De kompletterande bullervallarna som planeras längs med E4:an begränsar ytterligare utblickarna mot odlingslandskapet med Botkyrka kyrka och därmed upplevelsen av Botkyrka kyrka som ett landmärke i landskapet. Nuvarande förslag skulle medföra måttliga negativa konsekvenser för kulturmiljön genom påverkan på kyrkans funktion i landskapet.

Förslag på åtgärder:

Anpassa bebyggelsen så att utblickarna mot kyrkan från omlandet och S:t Botvids väg i så stor utsträckning som möjligt hålls öppna. Genom att flytta bebyggelsen ytterligare nordväst kan siktlinjen mellan Hammarby gård med dess ekonomibyggnader och kyrkan förstärkas

7.2.3 Asptunavägen

Asptunavägen har haft viss betydelse som förbindelselänk mellan sockencentrum och den södra delen av socknen, men framför allt fungerat som länk mellan den historiska prästgården och S:t Botvids väg. Det gamla vägsystemet lyfts fram som ett av värdena i riksintresset.

Hänsyn har tagits i detaljplanen genom att Asptunavägen behåller sin funktion som infartsväg och entré till planområdet. Alléträden vid Asptunavägen bevaras och fler alléträd planteras för att framhäva vägens roll som nordsydlig huvudaxel genom planområdet. Påverkan kvarstår dock genom att nya vägar och dess markeringar i landskapet med exempelvis nya alléer inom området riskerar att minska tydligheten i det historiska vägsystemet. Nuvarande förslag skulle medföra små negativa konsekvenser för kulturmiljön genom påverkan på det historiska vägsystemet.

Förslag på åtgärder:

Nya vägar i området bör underordnas det äldre vägsystemet. Genom att lyfta fram Asptunavägen med en allé låter man vägen dominera över nytillkomna angränsande vägar. Växtlighet längs övriga gator bör bestå av mindre klungor av träd

7.3 Samlad bedömning

Den samlade bedömningen är att nollalternativet, alltså att exploateringen inte genomförs, inte påverkar kulturmiljövärdena i området jämfört med dagens situation.

Under planarbetets gång har en rad förändringar gjorts i planförslaget för att ta hänsyn till kulturmiljövärdena i området och för att minska risken för eventuell påtaglig skada på riksintresset. Bebyggelsen har placerats på ett följsamt sätt längs det befintliga diket som utgör dalgångsbotten i det historiska odlingslandskapet. I planen har Hammarby gårds arrendatorbostad bevarats, och stor vikt har lagts vid att bevara siktlinjen och delar av den öppna jordbruksmarken mellan Hammarby gårdstomt och Botkyrka kyrka. Asptunavägen behåller sin funktion som infartsväg och nordsydlig huvudaxel genom planområdet, och Asptunavägens alléträd bevaras. Alla Hammarby gårds befintliga byggnader bevaras på nuvarande plats, vilket visar hur bytomten varit strukturerad i det tidigare jordbruket med mangård skild från ekonomibyggnaderna. Att ekonomibyggnaderna bevaras bidrar även till förståelsen för Hammarby gård som jordbrukande enhet och bidrar till att delvis bevara områdets agrara prägel.

Trots den hänsyn som tagits under planarbetet så riskerar utbyggnadsalternativet enligt den föreslagna detaljplanen att bryta de historiska sambanden i helhetsmiljön för sockencentrum. Det är framför allt två aspekter som påverkas negativt:

1. Sambandet mellan Hammarby gård och S:t Botvids väg blir mindre tydligt genom att den nya bebyggelsen bildar en barriär mellan gården och vägen.
2. Helhetsmiljön för sockencentrum med Hammarby prästgård fragmenteras genom att ny bebyggelse uppförs på den öppna odlingsmarken. Fragmenteringen innebär att sambanden mellan Hammarby gård och kyrkomiljön blir mindre tydligt, och riskerar att uppfattas som separata miljöer istället för komponenter i en helhetsmiljö.

Ett av de centrala begreppen i uttrycket för riksintresset är Botkyrkas sockencentrum. I motivationen till riksintresset lyfts "Botkyrka kyrka med äldsta delar från 1100-talet, samt tillhörande boställen och andra byggnader..." upp som värdefulla komponenter till riksintresset. Detaljplaneförslaget innebär att sambanden inom helhetsmiljön blir svårslästa vilket är negativt för områdets kulturmiljövärden. Det historiska sockencentrumet, det storskaliga odlingslandskapet samt sambanden mellan kyrkan, landsväg och prästgård kommer att påverkas genom att den planerade bebyggelsen fragmenterar den tidigare sammanhållna miljön och bildar en barriär på den tidigare öppna odlingsmarken.

Den samlade bedömningen blir, trots viss negativ påverkan på kulturmiljön, att detaljplaneförslaget utifrån riksintressets motiv- och uttryckstext inte innebär risk för påtaglig skada på riksintresset.

8 Referenser

Botkyrka kommuns kulturmiljöprogram

Detaljplan för Prästviken (del av Eriksberg 2:27), daterad 2014-11-17

Kulturmiljöanalys Prästviken. 2014. Tyréns AB. Konsultrapport.

Länsstyrelsens programyttrande för program för Hågelby, Eriksberg och Lindhov (2010-12-08)

Riksantikvarieämbetet 2002. *Riksintressen för kulturmiljövården. Stockholms län*